

Nr 61.

Ankom till riksdagens kansli den 18 juni 1942 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående utredning och allmän översyn rörande arbetarsmåbruksverksamheten m. m.

(2:a avd.)

Jordbruksutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen:

1) motionen nr 90 i andra kammaren av herr *Jacobson m. fl.*, vari hemstälts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsamt utredning och allmän översyn rörande arbetarsmåbruksverksamheten samt framläggande för riksdagen av förslag, vartill denna utredning kan giva anledning;

2) motionen nr 204 i andra kammaren av herr *Andersson i Hedensbyn m. fl.*, vari hemstälts, att riksdagen måtte besluta att arbetarsmåbrukslånen till sådana låntagare, som ännu icke kunnat fullborda sina småbruk och för fullbordandet äro i behov av ytterligare lånemedel, må kunna höjas med ett belopp av högst 1,000 kronor, samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning huruvida och i vilket avseende ändring i nu gällande lånevillkor och övriga föreskrifter bör vidtagas.

Beträffande de skäl som anförts till stöd för motionerna får utskottet hänvisa till desamma.

Över motionerna har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtande från egnahemsstyrelsen.

Till ledning vid bedömandet av de i motionerna avhandlade frågorna vill utskottet giva följande redogörelse.

Arbetarsmåbrukslånefonden inrättades enligt beslut av 1933 års riksdag. Från fonden skulle utlämnas lån i ändamål att giva skogsarbetare eller därmed likställd arbetare tillfälle att förvärva mindre lägenhet, ägnad att bereda innehavaren utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet. Verksamhetens tillämpningsområde begränsades till Norrland samt norra delarna av Dalarna och Värmland med möjlighet för Kungl. Maj:t att i särskilda fall utsträcka verksamheten till andra delar av riket. I anslutning till riksdagens beslut utfärdades kungörelse den 14 juni 1933 (nr 331) angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet. Sedan genom beslut av 1934

års riksdag låneverksamheten utsträckts att omfatta hela landet, vidtogs härav föranledd ändring i sagda kungörelse genom kungörelsen den 7 juni 1934 (nr 234).

Såsom kapitaltillskott till fonden ha för budgetåren 1933/34—1941/42 anvisats reservationsanslag av respektive 7,500,000 (därav 5,000,000 kronor å tilläggsstat), 5,000,000, 5,000,000, 4,400,000, 10,000,000, 3,000,000, 4,000,000, 1,950,000 och 2,000,000 kronor.

Arbetarsmåbrukslån fick enligt kungörelsen nr 331/1933 ej utgå med högre belopp än som motsvarade kostnaderna för förvärv och färdigställande av lägenheten. Högsta lånebelopp var 6,000 kronor. Jämlikt beslut av 1936, 1937 och 1938 års riksdagar fingo av utlåningsbeloppen för nämnda år särskilda belopp användas för möjliggörande av förhöjning av redan beviljade arbetarsmåbrukslån. Bestämmelserna rörande sådan förhöjning intogos i kungörelserna nr 100/1936, nr 395/1937 och nr 290/1938. Enligt sistnämnda kungörelse kunde lån, som beviljats under åren 1935, 1936 eller 1937, höjas intill 7,000 kronor, under förutsättning att ansökan härom gjorts före viss tidpunkt. Kungörelsen innehöll vidare bestämmelse om att lån som beviljades under åren 1938 och 1939 finge utlämnas intill samma belopp. Enligt den i anslutning till beslut vid 1941 års lagtima riksdag utfärdade kungörelsen nr 485/1941 må slutligen arbetarsmåbrukslån, som beviljats under något av åren 1936—1939, under vissa förutsättningar höjas intill ett lånebelopp av 7,000 kronor.

Med avseende å återbetalningen skulle lånet jämlikt kungörelsen nr 331/1933 delas i en stående del och en amorteringsdel. Lånets stående del skulle fastställas till belopp motsvarande kostnaden för jordförvärvet jämte, i förekommande fall, den beräknade kostnaden för uppodling av så stort jordområde, att lägenhetens sammanlagda åkerareal uppginge till en hektar, dock högst till en tredjedel av hela lånet. Amorteringsdelen skulle från och med sjätte året efter utgången av det kalenderår, varunder lånet beviljats, återbetalas med en trettiondel årligen, låntagaren dock obetaget att verkställa inbetalningar därutöver. Såsom undantag från nu återgivna regler gällde emellertid i fråga om återbetalningen av det belopp, varmed ett arbetarsmåbrukslån översteg 6,000 kronor, att hälften av beloppet, även om beloppet var att hänföra till byggnader, tillades lånets stående del och återstoden dess amorteringsdel. Vid förhöjning av lån skulle i övrigt bestämmelserna i 1933 års kungörelse tillämpas, som om lånet beviljats på en gång redan vid första lånetillfället.

Nu gällande bestämmelser rörande arbetarsmåbruksverksamheten återfinnas i kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 590) angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet, varigenom bestämmelserna i kungörelsen nr 331/1933 upphävts.

Jämlikt nämnda kungörelse utgör högsta lånebelopp 7,000 kronor. Bestämmelserna angående amortering äro desamma som i kungörelsen nr 331/1933, bortsett från att reglerna angående bestämmandet av stående del och amorteringsdel på visst sätt modifierats. Lånet delas sålunda med avseende å åter-

betalningen i en stående del och en amorteringsdel. Den stående delen skall motsvara kostnaden för jordförvärvet jämte 60 procent av beräknad kostnad för erforderliga jordförbättringsåtgärder. Amorteringsdelen skall från och med sjätte kalenderåret efter det då lånet beviljats återbetalas med en trettiondel årligen. Låntagaren får dock göra större inbetalningar, om han så önskar. På amorteringsdelen erlägges ej ränta. På den stående delen skall efter amorteringstidens utgång gäldas ränta efter den räntefot, som Kungl. Maj:t bestämmer.

Lånesökande må vidare, därest han har tre eller flera barn under sexton års ålder och med anledning härav gör bostadsbyggnaden å lägenheten större än som eljest skulle ha varit behöfligt, till täckande av den härigenom föranledda kostnadsökningen, i mån av behov, kunna åtnjuta bidrag av statsmedel intill ett belopp av högst 1,000 kronor. Statsbidrag må ock under motsvarande förutsättning utgå till innehavare av arbetarsmåbrukslån för att täcka kostnad för tillbyggnad av bostad. Bidragen beviljas av egnahemsstyrelsen.

För att åt mindre bemedlade, barnrika familjer bereda billiga bostäder i egnahem ha vidare sedan år 1938 av riksdagen beviljats medel för såväl lån som bidrag. Gällande bestämmelser på ifrågavarande område återfinnas i kungörelsen den 27 maj 1938 (nr 247) om lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egnahem åt mindre bemedlade, barnrika familjer.

Jämlikt nämnda kungörelse må för att åt mindre bemedlade, barnrika familjer bereda billiga bostäder i egnahem å mark, som innehas med äganderätt eller tomträtt, under vissa villkor beviljas dels lån av statsmedel, s. k. bostadsanskaffningslån, dels ock medgivnas eftergifter å de för lånen fastställda ränte- och annuitetsbeloppen, s. k. familjebidrag.

Bostadsanskaffningslån beviljas för nybyggnad eller förbättring av bostadshus och utgår med högst 90 procent av det belopp, vartill kostnaderna för byggnadsföretaget, anskaffning av tomtmark inbegripen, eller för förbättringsarbetet kunna beräknas uppgå. Sådant lån skall med vissa undantag utgöra till två niondelar en räntefri stående del, till likaledes två niondelar en stående del, varå ränta utgår, och till återstoden en amorteringsdel. Å lånets amorteringsdel skall amortering ske med fast annuitet. Annuiteten skall i fråga om lån för nybyggnad bestämmas så, att amorteringsdelen därmed blir slutamorterad inom 20 år. Beträffande äldre byggnad bestämmas amorteringstiden med hänsyn till byggnadens ålder och tillstånd.

Familjebidragets storlek är beroende av antalet barn i familjerna.

Under en följd av år har riksdagen slutligen beviljat medel till *förstärkning av ofullständiga jordbruk*. Bestämmelserna härom återfinnas i kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 466) angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

Jämlikt nämnda bestämmelser må från berörda anslag under vissa villkor utlämnas bidrag av statsmedel till täckande av kostnaderna för förstärkning av ofullständiga jordbruk, för förbättring av stödjordbruk till ökad ända-

målsenlighet eller för anläggande av kulturbete till förmån för mindre jordbruk, ändå att det icke är att anse såsom ofullständigt. Statsbidrag kan avse följande särskilda slag av åtgärder, nämligen uppodling till åker av lämplig jord (nyodlingsbidrag), stenröjning å odlad jord (stenröjningsbidrag), påförande av grus, sand och lera på myrjord (jordkörningsbidrag), befordrande av rationell beteskultur (betesförbättringsbidrag) samt fördjupning av avloppsdiken (avloppsförbättringsbidrag).

Anslaget disponeras och utbetalas av lantbruksstyrelsen genom förmedling av hushållningssällskapen. En förutsättning för åtnjutande av bidrag från anslaget i fråga är att lån eller bidrag av allmänna medel icke i annan ordning beviljats för ifrågavarande ändamål.

Frågan om särskilda odlingsbidrag åt arbetarsmåbrukslåntagare upptogs till behandling i motionen II: 336 vid 1939 års lagtima riksdag och behandlades i samband med Kungl. Maj:ts proposition, nr 236, angående ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m. I utlåtande (nr 83 sid. 46) i anledning av nämnda proposition anförde utskottet i förevarande, av riksdagen godkända del följande:

»I fråga om arbetarsmåbrukslånen uppdelning i stående del och amorteringsdel innebär Kungl. Maj:ts förslag, att i den stående delen skall inräknas kostnaden för jordförvärvet jämte, i förekommande fall, 60 procent av beräknad kostnad för nyodling eller annat jordförbättringsarbete.

Under åberopande av särskilt den sist föreslagna förbättringen i hjälpen till nyodling finner utskottet icke skäl att tillstyrka yrkandet i motionen II: 336 om införande av särskilda odlingsbidrag till innehavare av arbetarsmåbrukslån. Ett bifall till motionen i fråga skulle dessutom vara ägnat att sammanblanda arbetarsmåbruk och ofullständiga jordbruk, mellan vilka en bestämd gränsdragning måste upprätthållas. Emellertid kommer den förbättrade odlingshjälpen genom arbetarsmåbrukslån allenast nytillkommande låntagare tillgodo. Även äldre låntagare torde, med hänsyn till att deras odlingsmark kan vara svårodlad eller på grund av bland annat ekonomiska svårigheter, vara i behov av ytterligare hjälp i förevarande hänseende. Utskottet förutsätter därför, att Kungl. Maj:t låter verkställa en utredning härom samt vidtager därav betingade åtgärder.»

Vid 1941 års lagtima riksdag bragtes frågan åter å bane genom en i ämnet väckt motion, II: 94, däri hemställdes, att riksdagen måtte besluta att till odlingsbidrag åt arbetarsmåbrukslåntagare för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 100,000 kronor.

I sitt utlåtande, nr 21, i anledning av nämnda motion anförde utskottet:

»Enligt vad utskottet erfarit har Kungl. Maj:t anmodat egnahemsstyrelsen att verkställa den utredning av frågan om odlingsbidrag till innehavare av arbetarsmåbrukslån, varom utskottet uttalat sig i förutberörda utlåtande. Då förevarande spörsmål sålunda är föremål för utredning, anser utskottet — som förutsätter att utredningen bedrivs med erforderlig skyndsamhet — att resultatet därav bör avvaktas och att någon åtgärd från riksdagens sida icke torde böra vidtagas i anledning av den nu föreliggande motionen i ämnet.»

Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

I riksdagens revisorers år 1941 avgivna berättelse har frågan om statens lån och bidrag för egnahems- och bostadsförbättringsändamål varit föremål för behandling. I berättelsen ha revisorerna under jordbruksdepartementet, § 38, framställt vissa erinringar mot nuvarande system på ifrågavarande område.

Efter att ha lämnat en redogörelse för gällande bestämmelser på området ha revisorerna gjort följande allmänna uttalande.

»Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen finnes för närvarande en mångfald låne- och bidragsformer, som alla hava till syfte att underlätta för mindre bemedlade och obemedlade att förvärva egnahem eller att vidtaga förbättringar å dessa. Visserligen kan med ett visst fog göras gällande, att dessa skilda hjälpformer tillkommit med tanke på förutsättningarna hos olika kategorier av samhällsmedlemmar och att dessa förutsättningar beaktats vid fastställandet av villkoren för lånen och bidragen. Det skulle ur denna synpunkt kunna anses vara en styrka, att hjälpsystemet är mångsidigt utbyggt.

Emellertid kan förhandenvaron av flera olika typer av lån och bidrag för samma eller närbesläktade ändamål å andra sidan vara förenad med olägenheter. Överblicken över systemet försvåras onekligen, och icke minst för allmänheten blir det ogörligt att på förhand bedöma innebörden av de skilda låne- och bidragsformerna. Risk finnes vidare för en icke önskvärd kombination av olika hjälpformer. Som exempel kan nämnas, att tendenser visat sig att jämsides med egnahemslån och premielån bevilja bostadsförbättringsbidrag för förbättring av byggnadsbeståndet å den egnahemsbelånade fastigheten. Ett sådant förfaringsätt synes stå i strid med den tanke, som ligger till grund för egnahemsverksamheten, nämligen att egnahems- och premielånen skola vara tillräckliga för att jämte vad låntagaren själv kan tillskjuta genom egna tillgångar och i form av eget arbete täcka kostnaderna för förvärv och iordningställande av ett egnahem. Till försvar för en kombination av egnahemslån och eventuellt premielån med förbättringsbidrag har emellertid hänvisats till, att det under nionde huvudtiteln anvisade anslaget till premielån är mycket knappt tillmätt, medan det under femte huvudtiteln uppförda anslaget till förbättringsbidrag för närvarande är tämligen betydande.

Särskilt anmärkningsvärt ter sig tillämpningen jämsides av flera olika låne- och bidragsformer i sådana fall, när den resulterar i en oenhetlig behandling av olika hjälpsökande, utan att tillräckliga motiv kunna påvisas härför. Det kan exempelvis förekomma, att en av tre grannar har erhållit ett bostadsanskaffningslån, förenat med familjebidrag, för byggande av en bostadsbyggnad med en standard som, då någon maximikostnad ej är bestämd i föreskrifterna för denna långivning, kanske höjer sig över den i orten vanliga standarden. En granne med lika stor familj har måhända erhållit ett arbetarsmåbrukslån, eventuellt kombinerat med ett mindre byggnadsbidrag, till ett sammanlagt belopp av högst 8,000 kronor till förvärv av såväl jord som bostads- och ekonomibyggnader. Låt vara att denne låntagare själv kan lämna något tillskott i form av eget arbete och möjligen även erhåller något mindre bidrag från kommunen, är det givet, att byggnadsstandarderna å ett sådant arbetarsmåbruk måste hållas ytterligt låg. Slutligen kan den tredje grannen hava erhållit ett vanligt egnahemslån enligt de villkor, som gälla för dessa lån. Det kan också hända, att en person har fått ett egnahemslån till förvärv av ett bostadsegnahem, vars värde enligt gällande bestämmelser icke får överstiga 12,000 kronor, medan en granne erhållit ett

statligt tertiärlån för uppförande av en bostad utan fastställt maximivärde. Vidare kan den ene hava tillerkänts ett tilläggs lån för om- eller tillbyggnad av ett bostadsegnahem, den andre ett förbättringsbidrag, eventuellt i förening med nybyggnadslån, och den tredje ett förbättringslån för samma ändamål. Stundom är det ej lätt att bedöma, vilken form som är den fördelaktigaste för lån- eller bidragstagaren. Detta är bland annat förhållandet, då en hjälpsform, som benämnes lån, innesluter en betydande subvention, såsom fallet är med de under 10 år räntefria förbättringslånen.

De olägenheter, som äro förenade med en tillämpning jämsides av flera olika låne- och bidragstyper, kunna bliva särskilt iögonenfallande, när lånen eller bidragen handhavas av olika såväl statliga som kommunala organ.

Revisorerna finna det angeläget, att mera enhetliga grunder införas för låne- och bidragsgivningen för här avsedda ändamål. Utan att vilja framlägga något utformat förslag vilja revisorerna ifrågasätta, om icke en för de flesta fall gemensam låneform kunde tillämpas, vilken, där så erfordrades, i förekommande fall kunde kompletteras med lämpligt tillmätta bidrag dels för att täcka ej omedelbart räntabla kostnader för sanering av byggnader, uppodling m. m., dels till sådan utvidgning av bostadsbyggnad, som sammanhänger med att bostaden är avsedd för en barnrik familj, och dels till nedbringande av de årliga bostadskostnaderna för barnrika familjer. Att de olika låne- och bidragsformerna för närvarande finansieras genom anslag under skilda huvudtitlar å budgeten samt att kommunerna äro mera aktivt inkopplade i det ena fallet än i det andra, synes icke böra stå i vägen för en rationalisering på förevarande område.

På grund av vad här anförts finna revisorerna det önskvärt, att den statliga låne- och bidragsverksamheten för egnahems- och bostadsförbättringsändamål göres till föremål för utredning i syfte att ernå en rationalisering. Härvid böra även särskilt uppmärksammas möjligheterna att göra verksamhetsgrenarnas organisation mera likformig.»

Statsutskottet, till vars förberedande behandling revisorernas berättelse hänvisats, har med anledning av innehållet i berörda paragraf i berättelsen i utlåtande nr 174 hemställt, att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att Kungl. Maj:t ville i syfte att ernå en rationalisering låta verkställa utredning rörande den statliga låne- och bidragsverksamheten för egnahems- och bostadsförbättringsändamål.

I övrigt har utskottet anført följande:

»Av den av revisorerna verkställda utredningen framgår, att betydande olägenheter äro förenade med nuvarande mångfald av låne- och bidragsformer för egnahems- och bostadsförbättringsändamål. Såsom revisorerna framhållit försvåras sålunda överblicken över systemet, och icke minst för allmänheten blir det ogörligt att på förhand bedöma innebörden av de skilda hjälpsformerna. Vid tillämpning jämsides av flera olika låne- och bidragstyper kunna vidare icke önskvärda kombinationer uppstå. Utskottet är därför av den uppfattningen, att den statliga låne- och bidragsverksamheten för egnahems- och bostadsförbättringsändamål bör reformeras i syfte att ernå en rationalisering på området, och föreslår fördenskull, att denna fråga göres till föremål för utredning.»

Utskottets utlåtande har godkänts av riksdagen.

Egnahemsstyrelsen har i sitt utlåtande över förevarande motioner anført följande:

»Arbetarsmåbruksverksamheten har utan tvivel varit av utomordentligt stor betydelse för särskilt vissa grupper av arbetare inom de norrländska länen. Under de senaste åren har emellertid verksamheten undan för undan nedgått i omfattning. En av orsakerna härtill torde vara, att behovet av arbetarsmåbruk i många kommuner är helt eller delvis fyllt. Det bör ihågkommas, att arbetarsmåbrukslån endast beviljas till nybildade arbetarsmåbruk och att nybildning av sådana icke bör äga rum i större utsträckning än som betingas av tillgången på stadigvarande arbetstillfällen på orten.

Fortfarande finnas emellertid utan tvivel på många håll förutsättningar för anläggande av ytterligare arbetarsmåbruk. I detta sammanhang må erinras, att arbetarsmåbruken icke skilja sig från de vanliga stödjordbruken på annat sätt än att i stället för egnahemslån beviljas arbetarsmåbrukslån i särskilt förmånlig form. Styrelsen utgår från att möjligheterna för obemedlade skogsarbetare m. fl. att skaffa sig småbruk vid sidan av annat arbete även framgent böra underlättas genom en i hög grad subventionsbetonad låneform. Detta bör emellertid icke hindra, att arbetarsmåbruksverksamheten bättre än nu samordnas med den övriga egnahemsverksamheten. I riksdagens revisorers år 1941 avgivna berättelse har under § 38 framhållits önskvärdheten av en översyn av de bestämmelser, som gälla för de olika grenarna av egnahems- och därmed jämförlig verksamhet. Även styrelsen anser en sådan översyn böra komma till stånd. I samband med denna bör självfallet även arbetarsmåbruksverksamheten göras till föremål för omprövning. Oavsett detta har styrelsen för avsikt att — liksom styrelsen överhuvud taget efter hand inventerar förhållandena inom de olika verksamhetsgrenarna — i år ägna uppmärksamhet åt arbetarsmåbrukens beskaffenhet.

Tillräckligt trängande anledning synes knappast vara för handen att nu utan avbidan på en mera allmän översyn av gällande bestämmelser vidtaga ändringar i grunderna för arbetarsmåbruksverksamheten. Vid nämnda översyn bör även övervägas, i vad mån några jämkningar behöva vidtagas i de villkor, som gälla för hittills utlämnade arbetarsmåbrukslån.»

I såväl motionen nr 90 som motionen nr 204 hemställes om utredning och allmän översyn rörande arbetarsmåbruksverksamheten. I den sistnämnda motionen föreslås därjämte sådan ändring av den i ämnet gällande författningen, att lån till låntagare som icke kunnat fullborda sitt småbruk må kunna höjas med visst belopp.

Utskottet.

Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen har innevarande års riksdag anhållit, att Kungl. Maj:t ville i syfte att ernå en rationalisering låta verkställa utredning rörande den statliga låne- och bidragsverksamheten för egnahems- och bostadsförbättringsändamål. Vid nämnda utredning torde jämväl frågan rörande organisationen av arbetarsmåbruksverksamheten komma att upptagas till behandling. Egnahemsstyrelsen har vidare uppgivit sig ha för avsikt att — oavsett den av riksdagen sålunda begärda utredningen — i år ägna uppmärksamhet åt arbetarsmåbrukens beskaffenhet. Utskottet förutsätter att vid denna granskning egnahemsstyrelsen beaktar de svårigheter, som kostnadsökningen i avseende å bostadsbyggandet medfört för arbetarsmåbrukslåntagarna. Med anledning av det anförda synas några ytterligare åtgärder i anslutning till de i motionerna framställda yrkandena om utredning av berörda fråga icke erforderliga. Utskottet utgår emellertid ifrån, att

vid den av riksdagen begärda utredningen såväl det i motionen nr 204 framförda förslaget om tilläggslån åt vissa arbetarsmåbrukslåntagare som den av utskottet vid tidigare tillfällen berörda frågan om odlingsbidrag till dylika låntagare utan tidsutdräkt bli föremål för överväganden.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att motionerna II: 90 och II: 204 må anses besvarade med vad utskottet ovan anför.

Stockholm den 18 juni 1942.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Närvarande: se utlåtande nr 56.

Reservation

av herr *Jacobson*.